

տակը, չափազանց է ասիկա, մարդ չի կրնար դիմանալ»¹:

Ահա՛ վախճանը Աստուծոյ դէմ պայքարող հրէշին: Նուազ ահաւոր եղած չէ թերեւս իր չարաշուք մեղսակիցներուն վիճակը՝ յաւիտենականութեան սեմին առջեւ:

* * *

Հոս կը վերջացնեմ հաւաստի աղբիւրներէ առնուած մէջբերումներս, յուսալով զաղափար մը տուած ըլլալ կեղծիքի ասպետներուն բարոյական ոչնչութեան:

Լուսամիտ ընթերցողին կը մնայ ընդունիլ որ ասոնք երեքդարեան հնութիւն ունենալով հանդերձ՝ այժմէական ըլլալէ չեն դադրիր կամ խորագրէս դուրս նկատուիլ, վասն զի կրօնք ու դաստիարակութիւն քանդելու յանդգնող զրչական աճպարարութիւնները անհետեւանք չմնացին զժբախտաբար: Ներկայապէս տիրապետող

սանձարձակ ազատականութիւնը, կազմակերպուած անաստուածութեան դժոխային ճիգերը, ընկերային թէ քաղաքական անկումները, ընտանեկան անարբութիւններն ու քայքայումները, եւ մարդկութիւնը տառապեցնող բոլոր արհաւիրքներն ու աղէտները՝ որոնցմէ շրջապատուած ենք, իրենց սկզբնական գոյութիւնը կը պարտին ասոնց հիմնած ամբարիշտ զրակաւնութեան՝ որուն առաջին պտուղն եղաւ Քրիստոսական յեղափոխութիւնը: Թէեւ շատեր յետոյ զգացին մեծ սխալը, և ոմանք կրցան նոյն իսկ՝ մեռնելէ առաջ՝ մաքրել իրենց հաշիւը Ստեղծողին հետ, բայց աշխարհ պիտի կրէ դեռ անոնց թունաւոր գրիչներուն ամենատխուր հետեւանքները:

Հ. ԹԱՐԵՆՍ ԹՈՄԱՏԱՆ

1. Elie Harel, Particularités sur la mort de Voltaire.

ՈՒՂՂԵԼԻՔ ԵՒ ՅԱՒԵԼԼԻՔ

«Բազմ.» Յուլիս-Օգոստ. (էջ 300) վերնագիրն ուղղելու է Գ. - Կրօնական Դաստիարակութիւն և Անկրօն փոխփայտութիւն: Յաջորդ էջին առաջին սիւնակի մէջտեղի մայրը՝ փոխել մարդը: Իսկ 305 էջի երկրորդ սիւնակին 12րդ տողին զգացիմ՝ ուղղել չզգացիմ:

Արտաւազդ Սրբազանի «Պատմութիւն Հալէպի քահանայից» յօդուածին մէջ. էջ 306, ա. սիւն, տող 8, 1490՝ ուղղել 1429: Էջ 307, ա. սիւն, տող 45, որոնց ձեռքին տակ՝ ուղղ. որուն ձեռքին...: Էջ 307, բ. սիւն, տող 4, կը նուիրէ ամսմը՝ ուղղ. կը նուիրէ անոր: Էջ 307, բ. սիւն, տող 10, զարգացած դասակարգիմ՝ ուղղ. զարգացած դաստիարակին: Էջ 308, ա. սիւն, տող 33, Աթէմտի օղլու՝ ուղղ. Աթէմտի օղլու: Էջ 309, բ. սիւն, տող 3, որդի չալապիէն՝ ուղղ. որդի Ավանտար չալապիէն: Էջ 310, բ. սիւն, տող 5, զրուած Հալէպի Առաջնորդ Տ. Ազարիա վրդ.ի օրով, զոր պէտք է շփոթել Հալէպի Առաջնորդ Տ. Ազարիա Զուղայիցիին հետ, ապա կաթողիկոս Կելիկիոյ և վախճանած ու թաղուած Հալէպի մէջ՝ 1601ին: Էջ 312, բ. սիւն, տող 27-8, մամրադաս՝ ուղղ. մանրատառ:

Սեպտ. - Հոկտ. թուին մէջ. — Էջ 374, տող վերջին, թեւատարած՝ ուղղ. թեւատարած: Էջ 384, տող 12, թողով՝ ուղղ. թողլով: Էջ 425, տող 11, եղիմներս՝ ուղղ. երեսներս:

ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆԻ ԱՆՏԻՊ ՏԱՂ ՄԸ

Հանդիքով կը հրատարակենք հոս ծանօթ եւ սիրուած բանաստեղծին զուարթ ու կատակախառն այս քերթուածը՝ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնելով իր ազնիւ դստեր որ զայն մեզի նուիրեց:

ԽՄԲ.

ԻՄ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՎԱՆ

ՆԵՐԿԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԱՅ

ԿԱՏԱԿ

ՅԱՆՊԱՏՐԱՍՏԻՑ

Ազնիւ բարեկամք որ ինձ այցելու եկած էք իմ տօն շնորհաւորելու, ի՞նչ պատիւ ընեմ ձեզի փոխարէն. Անոյ ըմպելիք կամ շաքարեղէն. Բայց անոյ շաքար թող լինին պակաս, Զի ակումներու կը բերեն փաստ, Փտած ակոյտով դուք լինիք տգեղ. Եւ կը հարկադրիք վերջն ալ առնուլ դեղ. Ուստի ես զձեզ սիրելուս համար Ձեմ հրամցնեմ օշարակ, շաքար: «Է՛հ, պիտի ըսէք, խաճկէ մի գոնէ, Հըրամցուր մեզի, այս գիշեր տօն է»: — Շիտակն ըսեմ ձեզ, իբրեւ բարեկամ, Ես ձեր այդ խեղճին շատ կը զարմանամ. Բայց տգիտութիւն ձեր է ներելի. Ձէք գիտեմ՝ բժիշկք մեծ՝ երեւելի, (Երբ անբերեայթ տի լինին արդեօք) Ի՞նչ կ'ըսեն փորձով և ոչ թէ կարծեօք. Կ'ըսեն թէ խաճկէն այնպէս մահաբեր Մի թոյն է որուն չար հետեւանքներ Հարիւր տարիէն յետոյ առ նուազ Յերեւան կ'ելլեն եղեր հազիւ հազ: Ըստ իս բժիշկներն են շատ խելացի Եւ իրենց կարծիքն ալ իրաւացի Մանաւանդ երբոր աս թունին անուշ Հոխան կը ծախուի երեսուն դուրուշ: Եւ սակայն կ'ուզէք խնդալ ու զբօսնուլ Պոռալ և կանչել մինչեւ լինիք խուլ. Ա՛խ Խուրպանին պէս ըլլայի ճարպիկ Խնդացնէի ձեզ մինչեւ որ ճաթիք:

Իսկ թէ Խորէնին միտք և խօսք գոռոզ Ունենայի, ձեզ տայի մէկ քարոզ Հիւսեալ բաւերով անոյ և սահուն Բայց հակասութեամբ շատ անգամ լեցուն: Եթէ ձմերան լինէի արեւ Բարսեղ աղային միշտ զլխուն վերեւ Շաղէի որպէսզի այդպէս չի մտի. Թէ նմանէի գեղեցիկ կուսի, Նշանիկ անուն կրողին հարկաւ Ձէի նայեր իսկ երեսը բնաւ: Իսկ թէ լինէի երէց կամ տէրտէր, Կը պսակէի Սեպուհն այս գիշեր, Կնքահայրական խաչին փոխանակ Տալով Գասպարին ձեռք մի աշտանակ. Թի պէտք լինէին ինձի ցախաւել, Կեցցեն քո պէխեր, ո՛վ էլիկիւզէլ, Թէ հաւ լինէի, անշուշտ գուշակես, Ձքեզ կ'ածէի հաւկիթ իմ տակէս: Բայց որովհետեւ այս ըսածներէս Կատարել ոչ մէկն ալ չեմ կրնար ես, Ազօթք ըրէք որ յաջորդ թիրաժին Երկաթ ուղիէն ինձ ելլայ բաժին Երեսուն հազար Օսմանեան ոսկի. Եւ ես այն ատեն, առանց կատակի, Կը խոստանամ որ, գալ տարի այսօր, Հիւրընկալել ձեզ բայց ոչ այսպէս չոր, Այլ քսան կանգուն երկայն մի սեղան. Ուր առատ գինի շամբանիա տեղան. Ուր որսք և թռչունք հազուագիւտ և սուղ, Եւ այնքան խմոր, անոյ և պտուղ

Որ կշտացընեն հազար շատակեր,
Եւ շլացընեն ուրախ մեր աչքեր
Ծաղիկներ, ջահեր, ծառաներ վեր վար,
Դաշնակ ու նուագ, աշխոյժ երգ և պար,
Եւ մեք ամենքնիս զուարթ և գինով
Կարմիր բաժակներ կըկըլցընելով,

Խմենք և գոչենք մինչեւ առաւօտ,
Թէ սուտ է աշխարհ, կեանքն է համառօտ
Պատիւ՝ ցնորք մ'է, փառք են խաբեբայ
Եւ խելացին միշտ անխելքին ծառայ,
Զուր են աշխատանք, և ջանք ապարդիւն
Բայց կեցցե՛ն հաճոյք, կեցցե՛ խենդութիւն:

1870

ԱՂՕԹԵՆՔ, ԵՂԲԱՅՐ

Արեւն ահա իր ձեռքերով կը փակէ
Գիշերներու պատուհանն.
Նոյն շուքերն են որ կը փրուտին սեւ լաթէ
Դաշտերուն մէջ անսահման:

Այս ժամուն է որ կը շրջի օրհնելով
Աղուոր տեսիլն Յիսուսի.
Ինքն է ահա խուցիգ անշուք դըրան քով,
Երթանք եղբայր աղօթքի:

Զէս լըսեր դու, փոթորիկներ կան հեռուն
Թոյլ է նաւակն հաւատքի.
Պէտք է հանդարտ լին մը խըռով սըրտերուն,
Երթանք եղբայր աղօթքի:

Քանի անգամ զանգակի ձայնը բախեց
Սըրտիդ դըրան երկաթի.
Տես կը սարսին ժողովուրդներ մեծամեծ,
Երթանք եղբայր աղօթքի:

Սեւ հով կ'անցնի տերեւներէն ազազուն,
Տըխուր երթն է սատանի.
Մարմարի պէս ցուրտ է խաւար իրկիւնն,
Երթանք եղբայր աղօթքի:

Տես կը վառին արդէն մամերը ժամին
Օրհնեալ է լոյսն երկընքի.
Բարիներն են որ մեզ համար կը հատնին,
Երթանք եղբայր աղօթքի:

Աղօթքին մէջ միայն Աստուած քու անձին
Մըտերմօրէն կը խօսի,
Կը հաղորդուի, կը նոյնանայ քու ներքին
Ամենասուրբ գաղտնիքին:

Ու կատարեալ խաղաղութիւն մ'անանուն
Կը թափանցէ սըրտէդ ներս,
Եւ այդ անոյշ զարթօնքին մէջ քու հոգւոյն
Դուն հաւատքով կ'արտասուես:

Հ. Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼԷՊԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

✱

1. Տէր Ստեփանոս ք. յ. Կրակցի (1429). — 2. Տէր Ստեփանոս ք. յ. (1450). — 3. Տէր Մելքիսէթ ք. յ. (1476). — 4. Տէր Յակոբ ք. յ. (1482). — 5. Տէր Զաւէմ ք. յ. Խաչատուրեան՝ Մշեցի (1551). — 6. Տէր Աթանիս ք. յ. (1580). — 7. Տէր Վառամ ք. յ. Զէյթունցի (1580). — 8. Տէր Յակոբ ք. յ. Զուղայցի (1595). — 9. Տէր Սարգիս ք. յ. Խիզանցի (1596). — 10. Տէր Թէոդիկ ք. յ. (1596). — 11. Տէր Անտոն ք. յ. (1604). — 12. Տէր Նահապետ ք. յ. (1604).

(Շար. տես «Բազմալէպ» 1933, էջ 306)

Ուրպէսզի Հալէպի բահանայից պատմութեան մէջ կարենանք պահել ժամանակագրութեան կարգը, ինչ որ անհրաժեշտ է նման պատմական ուսումնասիրութեան համար, ստորեւ կու տանք ցանկն ու վարըն այն 12 բահաններուն, որոնք կը կազմեն նախընթաց ժամանակը Ուրֆայի Տէր Աստուածատուր բահանայի:

1. — 1429 ին Հալէպի մէջ իբր առաջին բահանայ, կը յիշուի Տէր Ստեփանոս Կրակցի, որ հին գաղափարի մը վրայէն զրած է Հալէպի մեր Զեռագրաց Մատենադարանի թիւ 126 Ժողովածուն, որուն գաղափար ծառայած է 1329ին հաւանաբար Սկեռայի կամ աւելի Սոյո մէջ գրւած Ժողովածու մը: Զեռագիրս ունի 177 թերթ, 354 էջերով: Մեծութիւն 18 1/2 × 12 1/2 հրդմր. միասին, 20 տողնոց էջերով, բամբակեայ տուղուն թուղթով: Կազմը արեւելեան է, կաշեպատ, շագանակագոյն, տախտակեայ, լանջքով և թիւ կունքով: Կողքերուն վրայ կան զծագրական տաղումներ: Մագաղաթեայ պահպանակներ չունի: Հանգամանք՝ նպաստաւոր, հակառակ իր հնութեան, շնորհիւ յաջորդական կազմերու, ոչ մէկ թերթ կարէն ինկած է: Յեց գրեթէ հանդիպած է. միայն վրան իւղ թափուած ըլլալուն՝ հատորիս վերի մասը սեւցած է, բայց միշտ ընթեռնելի: Դատարկ թուղթը շատ են: Գիրը սեւ

թանձր մեղանով միջակ բոլորգիր է, առանց վերնագիրներ ունենալու: Խրաքանչիւր հատուածի սկիզբը կան մութ կարմիր սիւրուն սկզբնատառեր, հին երկաթագրի նմանութեամբ. իսկ բոլոր համարներու զըլուխները դարձեալ մութ կարմիրով յաջող երկաթագիր: Լուսանցազարդը, մանրանրկարը և կիսախորանը չկան: Կան միայն չորս խորաններ, որոնք մանուշակագոյն կարմիր յատակի վրայ ջրաներկ երկներ են միայն:

Մատենան Ժողովածու մըն է՝ ուր կան տասնութ թուղթեր Ոսկեբերանի, Պրոկղի, Դիոնեսիոս Արիսպագացու, Տէր Զաքարիա Հայոց Կաթողիկոսի, Անանիա Վարդապետի, Եփրեմի, Յովհաննէս Գառնեցու, Հովմայ Գրիգոր պապի թուղթ կամ խրատ ու մեկնութիւններ: Զեռագիրս Հալէպի մէջ գրուած ու ծաղկուած հնագոյն գործերէն մին է: Զեռագիրս, որուն ստացողն է գրիչը, ունի վեց յիշատակագրութիւն: Գլխաւոր յիշատակարանը նոյնութեամբ ընդօրինակութիւնն է իբր գաղափար ծառայող առաջին ձեռագրի յիշատակարանին՝ ուր կ'ըսուի «...ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ, և ի թագաւորութեան տղայ Լեւոնի, որդի Օշին թագաւորի: Եւ ի յայսմ ամի (1329) սպան Լեւոն թագաւորն զաներն իւր (բառ մը քերուած) ... տէրն և զեղբայրն իւր և զթագուհին, վասն անիւրաւ գործոյն իւրեանց »: